РЭСПУБЛІКА БЕЛАРУСЬ

КУЛЬТУРА

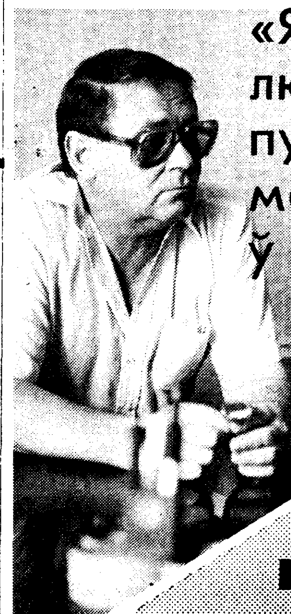
КОШТ 1 РУБ.

ШТОТЫДНЁВАЯ ГРАМАДСКА-АСВЕТНІЦКАЯ ГАЗЕТА №38, 5 КАСТРЫЧНІКА 1992 ГОДА.

СЁННЯ:

Рэжысёр Мадэст АБРАМАЎ:

«Я не люблю пустыя месцы ў зале»

■ стар. 7

МАГНАТ МІКАЛАЙ РАДЗІВІЛ ЧОРНЫ

■ стар. 4 — 5

НА КАГО «СТУЧИТ» ДЗЯЦЕЛ?

■ стар. 2

Ісціны, выкладзеныя амаль дзве тысячы год таму Хрыстом, застаюцца надзённымі і сёння: «...не хлебам адным будзе жыць чалавек...»

Вядомы графік, народны мастак рэспублікі Арлен Кашкурэвіч па прапанове Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Філарэта наладзіў персанальную выставу, прысвечаную 1000-годдзю праваслаўя на Беларусі. Сёння ў Мінскай епархіі дэманструюцца 25 графічных лістоў майстра. Сярод іх — серыя ілюстрацый да "Евангелля ад Лукі", "Апакаліпсіса", а таксама графічныя партрэты беларускіх святых Ефрасінні Полацкай, Кірылы Тураўскага, Афанасія Брэсцкага і інш.

Арлен Кашкурэвіч працягвае распрацоўваць біблейскую тэму па заказу выдавецтва "Мастацкая літаратура", якое мяркуе выдаць «Новы запавет» на беларускай мове ў перакладзе Анатоля Клышкі.

Сёння мы друкуем графічны ліст мастака «Спакушэнне Хрыста ў пустыні».

БЛІЖЭЙ СТАЛА БАЛГАРЫЯ

Дні культуры Балгарыі прайшлі ў рэспубліцы. У складзе дэлегацыі, якую ўзначальваў старшыня Федэрацыі дружбы і Фонду «Славяне» — прафесар З.Захарыеў, знаходзіліся прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі, бізнесмены.

Мерапрыемствы прайшлі ў сталіцы, Магілёве і Полацку. Беларускія гледачы пазнаёміліся з праграмамі хору «Гармонія» і маладзёжнага танцавальнага калектыву імя Яна Сандански, арыгінальнымі выставамі, убачылі цікавыя канцэрты.

Дні былі карыснымі для ўсіх — для беларусаў бліжэй стала Балгарыя, а прадстаўнікі паўднёвай славянскай краіны адкрылі для сябе Беларусь.

УРАЗІЛІ СВАЁЙ САМАБЫТНАСЦЮ

На міжнародным фестывалі «Еўрапейскія музычныя сустрэчы», які праходзіў у горадзе Бруxзаль (ФРГ), пабывалі народны ансамбль танца «Праліца» Гродзенскага вытворчага прадзільна-ніткачнага аб'яднання і хор Мінскага мастацкага вучылішча.

На фэсце, які праводзіцца штогод, збіраецца моладзь з усёй Еўропы. У ім ужо прымалі ўдзел выканаўцы з Беларусі, якія вельмі спадабаліся і гаспадарам, і гасцям свята.

Трэба адзначыць, што дапамагае ўсталёўвацца добрым кантактам паміж нашай і замежнай моладдзю Саюз музычных дзеячаў Беларусі.

БЕЛАРУСКІМ СВЯТЫМ ПРЫСВЯЧАЕЦЦА

Выстава «Жыццё беларускіх святых», прысвечаная 1000-годдзю Полацкай епархіі, адкрылася ў Дзяржаўным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь. Свае творы на ёй прадставіў мастак Яўген Ждан.

Серыя ўключае чатырнаццаць палотнаў. Майстар стварыў вобразы Ефрасінні Полацкай, Кірылы Тураўскага, Афанасія Брэсцкага, Макарыя Пінскага і іншых выдатных людзей Беларусі, якія неслі ў свет дабрыню, праўду, слова Боскае.

Як адзначыў аўтар, цыкл ствараўся 25 гадоў. Але праца мастака працягнецца: будзе канаізавана яшчэ 32 беларускіх святых.

ПА ГОМЕЛЬШЧЫНЕ — З АБНОЎЛЕНАЙ ПРАГРАМАЙ

Дзяржаўны акадэмічны народны хор Рэспублікі Беларусь імя Генадзя Цітовіча гастраляваў на Гомельшчыне.

Гледачоў Мазыра, Гомеля, Веткі і іншых гарадоў і вёсак вобласці калектыў пазнаёміў з абноўленай праграмай, над якой працаваў цэлы год. У яе ўвайшлі купальскія песні і танцы, карагоды, гульні.

28 верасня артысты прынялі ўдзел ва ўрачыстасцях, прысвечаных 850-годдзю другога па велічыні горада рэспублікі — Гомеля.

ЧАО, ІТАЛІЯ!

У гастрольную паездку ў Італію выправіўся Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі, якім кіруе Міхаіл Фінберг.

На працягу двух месяцаў беларускія музыканты будуць працаваць на італьянскім тэлебачанні. Іх запрасілі ў Мілан суправаджаць шоў-праграмы, якія вядзе пяты тэлеканал. Раней аркестр выступаў па чацвёртаму каналу і быў вельмі цёпла сустрэты тэлегледачамі і спецыялістамі.

55-ы СЕЗОН — У ФІЛАРМОНІІ

1 кастрычніка пачаўся 55-ы канцэртны сезон у Белдзяржфілармоніі.

Адкрылі яго — Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам галоўнага дырыжора, народнага артыста Расіі, заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь Віктара Дуброўскага і саліст, народны артыст СССР Мікалай Пятроў. У гэты дзень прагучалі творы Сяргея Рахманінава, Людвіга ван Бетховена, Пятра Чайкоўскага.

У БІБЛІЯТЭЦЫ — ВЕРНІСАЖ

Традыцыйнымі сталі ў мінскай бібліятэцы N20 сустрэчы з цікавымі мастакамі. Днямі аматары выяўленчага мастацтва пазнаёміліся з творчасцю Наталлі Рачкоўскай, якая прадставіла дзве серыі сваіх работ: «У пошуках раўнавагі» і «Палітра маёй інтуіцыі».

Яшчэ некалькі гадоў таму Наталлю Рачкоўскую ведалі толькі як таленавітага кераміста. І не выпадкова. Яе вырабы ўпрыгожваюць дзіцячыя садкі, крамы, кавярні... Не пакідае Наталля заняткаў керамікай і сёння, але галоўным яе захапленнем стаў жывапіс. А накірунак яго — абстрактны экспрэсіянізм.

Улетку ў маскоўскім Доме мастака з поспехам дэманстравалася экспазіцыя беларускай мастачкі. Але невялікая вечарына-выстава, што адбылася ў Мінску і якую бібліятэкарам дапамагалі арганізаваць супрацоўнікі Беларускага фонду культуры, прынесла Наталлі не меншае задавальненне — набыла яна тут новых прыхільнікаў сваёй творчасці.

Валянціна КУДРАЎЦАВА.

ЧАС ВЫБАРУ

У Беларускім дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы адбыўся на днях першы прагляд новага спектакля па гістарычнай драме Івана Чыгрынава «Звон — не малітва».

Тэатр спрабуе выказаць сваё меркаванне пра той час, калі на нашай зямлі сутыкнуліся паганства і хрысціянства, час, які ўкінуў чалавека ў міжвер'е, прымусіў выбраць новага бога і адрачыся ад старых ідалаў. Час ахвяры, час выбару, ён пераклікаецца з днём сённяшнім.

У ролі Рагнеды была занятая народная артыстка Лілія Давідовіч, Ізяслава іграў Ігар Дзянісаў. Вобраз князя Уладзіміра стварыў на сцэне заслужаны артыст Валянцін Белахвосцік. Пастаноўшчык спектакля Генадзь Давыдзька.

Мастацкі кіраўнік Валерый Раеўскі, кампазітар Алег Янчанка, сцэнаграфія Барыса Герлавана. Пластычнае аздабленне спектакля (паганскія абрады, танцы, рух) ажыццявіла Людміла Новік, кансультаваў артыстаў у старажытнаславянскіх ратаборствах майстар спорту з Віцебска Юры Харкевіч.

Першы спектакль купалаўцаў «Звон — не малітва» быў дабрачынны. Увесь збор пайшоў на аднаўленне менскага Свята-Петрапаўлаўскага сабора.

Прэм'ера чакаецца 5 кастрычніка.

М.Б.

СПЯВАЛІ ВЫДАТНА!

Паспяхова прайшла паездка ў Германію хору хлопчыкаў рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі (хормайстар Таісія Міронава).

Дзесяць дзён знаходзіўся калектыў у ФРГ. Юныя спевакі выступалі ў храмах, школах, дамах састарэлых, цэнтральным шпіталі Бундэсвера. Многа выдатных музычных твораў пачула нямецкая публіка ў выкананні хлопчыкаў з Менска: беларускія канты, «Ойча наш» Сяргея Рахманінава і іншыя. «Яны спяваюць проста выдатна!» — казалі ўзрушаныя слухачы, некаторыя з іх былі настолькі расчуленыя, што нават плакалі.

А.СЦЕПАНЦОЎ.

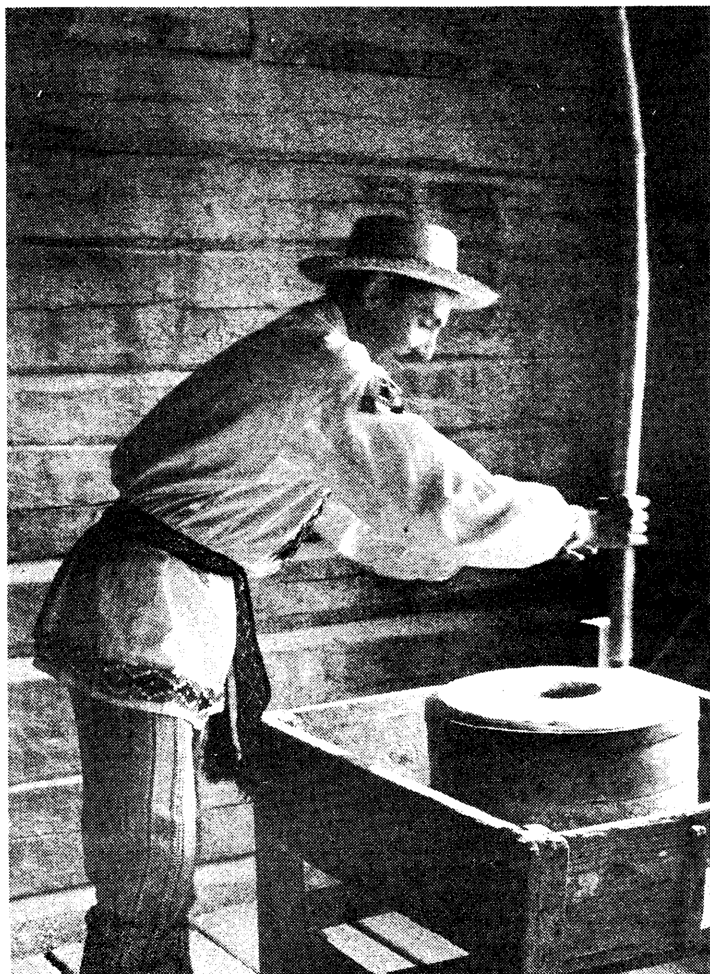
УПЕРШЫНЮ адчыніліся дзверы для наведвальнікаў Заслаўскага гісторыка-краязнаўчага музея. А другая падзея, якая ў Заслаўі адбылася ў той жа дзень, на мой погляд, таксама значная і цікавая: адкрыўся этнаграфічны выставачны комплекс «Млын» і «Хата завознікаў». Трэба адзначыць, што пасля стварэння Музея народнай архітэктуры і побыту ў Строчыцах, этнаграфічны цэнтр у Заслаўі — першы, які адлюстроўвае мясцовую гісторыю і этнаграфію канца XIX — пачатку XX стагоддзя. Дадам, што ў працяг тэмы сялянскага жыцця распрацоўваюцца такія экспазіцыі, як «Кірмаш», «Карчма», «Пякарня», «Піваварня» і гэтак далей.

Супрацоўнікі Музея збіралі архіўныя матэрыялы і экспанаты каля трох год. Цікавыя ўспаміны жыхароў гэтых мясцін надалі адметныя рысы працы навуковага супрацоўніка музея Алены Красновай, якая распрацавала самабытную экспазіцыю «Хата завознікаў». Тут і кафля пачатку стагоддзя, і каталіцкія абразы, медны і фаянсавы посуд, насценны гадзіннік, зроблены з вялікім густам. Такія гадзіннікі набывалі ў тыя часы больш-менш заможныя жыхары мястэчка.

А сустракаў гасцей каля «Млына», супраць «Хаты завознікаў» самадзейны фальклорны ансамбль «Світанак», які разграную вясёлае тэатралізаванае відовішча — сустрэчу гаспадара млына габрэя Ясона з завознікамі зерня. Частавалі гасцей булкамі і смачнымі салодкімі напоямі.

Вельмі цікавыя выставы адбыліся і ў музеі: «Вясельны гурт» — выстава музычных інструментаў і майстэрня музычнага майстра; маляваныя дыванкі Алены Кіш, габелены Вольгі Дзёмкінай і Юрыя Піскуна з вывамі Рагнеды і Ізяслава. Музыка фальклорнага ансамбля «Ліцьвіны» пад кіраўніцтвам У.Берберава трымала гасцей увесь час у святочным настроі.

Жанна МАЁРАВА.
Фота аўтара.

ХВАЛІЎСЯ ДЗЯЦЕЛ, ШТО ДЗЮБКА ДОЎГАЯ

Аб'явілася днямі ў нашай фауне новая птушачка: дзяцел не дзяцел, курыца не курыца — так, нешта ў шлёме. Спірытусам завецца, літаркамі «ЕВ» падпісваецца, Вольным духам прадстаўляецца.

Угледзела, бач, тая птушка фігу нейкую ў нашай Бацькаўшчыне і прыляцела, адважная, выратаваць нас, небарак, ад кукіша таго. За намер ёй, вядома, шчырае дзякуй, але ж каб так смыкам, як языкам.

Беларусы кажуць, што па пер'і птушку пазнаюць. Гэтую птушку пазнаць не так і проста: пер'я малавата. Каб не подпісы, то і няўцям было б, што гэта збройны дух Сямёна Букчына з'явіўся на пожні беларускай журналістыкі.

Вольны дух нашага славутага дэмакрата лётае; дзе ўздумаецца. І заляцеў так высока, што й галава ўскружылася. Адчуў спадар Букчын у сабе сілы незвычайныя, моц нечуваную, інтэлект невычарпальны. Якой жа правінцыйнай і ўбогай падалася яму беларуская перыёдыка! Якія ж несур'ёзныя праблемы яна абмяркоўвае: дэмакратыю, суверэнітэт, правы нацыі... Якія дробязі, які мізэр!

Словам, стварыў спадар Букчын сваю газету. Газету здаровага сэнсу — «Европейское время». Хай, маўляў, калегі не крыўдзяцца, а месца сапраўды сучаснай, прафесійнай газеты на Беларусі зойме «ЕВ».

Сямён Букчын нават растлумачыў, чаму тое святое месца не маглі заняць іншыя выданні рэспублікі: «Причина очевидна: слабость профессиональных, литературных, журналистских сил, оказавшихся в новых условиях способными лишь на создание коммерческой, рекламной, специализированной и откровенно развлекательной прессы».

Што скажаце, паважаныя чытачы? Як прачытаў я праграмны артыкул спадара Букчына, дык пасыпаў сваю галаву попелам ды перагарнуў старонку — шукаць у «ЕВ» прыкладу, як трэба рабіць газету.

Але — о, дзіва! — пасля шаснаццаці старонак тэксту, калі адкінуў пазаштатных аўтараў, зразумеў, што сапраўды прафесійнымі журналісцкімі кадрамі на Беларусі з'яўляюцца толькі сам Сямён Букчын, Л.Букчын, шаноўны В.В., даволі міфічны Андрэй Беларусаў і яшчэ больш загадкавы Глоб Тротэр. Апошні, яўна прэтэндуючы на сенсацыю, па меншай меры, сусветнага маштабу, умудрыўся высмактаць з пальца ледзь не бульварную п'еску з жыцця парламентарыяў, разлічаную, праўда, на сутаварыша-абывацеля. Журналіст Беларусаў (псеўданім жа які!) намагаўся прачытаць лекцыю пра сумленне журналіста, а ў выніку расплакаўся над тым, як Яўген Цумараў Сямёна Букчына за распаўсюджванне ілжывых матэрыялаў ледзь да судовай адказнасці не прыцягнуў. Аўтар «ЕВ» В.В. наогул нічога неардынарнага не выдаў. Словам, навучыцца прафесіяналізму я змог бы толькі ў галоўнага рэдактара «ЕВ».

Ды ўратуй мяне, Божа, ад такога шчасця!

Не жадаю я займець гонар местачковай інтэлігенцыі, якой мроіцца, быццам зямля даўно круціцца вакол іх асобаў.

Не хачу пераймаць прымітывізм няшчаснага Тротэра.

Не жадаю набываць крыклівафальшывую сумленнасць Беларусава, які крычыць «Трымай злодзея!», не маючы на тое маральнага права.

Не жадаю, панове, спірытусам прыкідвацца. Ёсць жа ўрэшце і звычайная чалавечая выхаванасць, і нейкія нормы паводзін. Ёсць і такая рыса ў чалавечай душы, як сціпласць. І ніякае разняволенне духу не павінна сціраць гэтай рысы.

А ўвогуле дзіўлюся я з Вольнага духу: ну, не падабаецца табе на гэтай зямлі, замінае нейкі кукіш, раздражняе слова «нацыянальнае» — дык... хто ж цябе тут трымае?!

Няглоб НЯТРОТЭР,
мясцовы правінцыял.

РОЗДУМ ДВАЦЦАЦІГАДОВАГА

КАЎБАСА Ў НАЦЫЯНАЛЬНАЙ СВЯДОМАСЦІ

Можа гэта ўжо і «збітая» тэма, але пакуль на вуліцы, на кухнях і ў чэргах магазінаў людзі спрачаюцца пра залежнасць запоўненасці лядоўняў і буфетаў ад нацыянальнай мовы, уставіць слова-другое на гэтую тэму не перашкодзіць.

Усім нам (амаль усім) зразумела, што калі мяснік будзе размаўляць на беларускай мове, смяцяр, які мяце двор, будзе раптам ваць «Зорку Венеру», а доктар у рэцэпце замест лацініцы накрэмзае штосьці неразборліва па-беларуску — мяса не стане болей, вуліцы не заззяюць і хворых не паменшае! Але шаноўныя мае спадары-таварышы-суайчыннікі, навошта, стоячы ў чарзе за нарачанскім сырам, біць сябе ў грудзі, трэсці авоськай з суседнекалгаснай бульбай ды пры гэтым распавядаць пра сваю сібірскую радню ды расказваць, на якім у СНД месцы Беларусь па дыфтэрыі? Калі вам так даспадобы сібірскі кедр — не трэба есці нашых дыфтэрыйных яблыкі.

Я нікога не заклікаю размаўляць на той ці іншай мове, вешаць на вуліцах новыя шыльды і не скрыгачу зубамі, калі чую ў трамваі «дзверы зачиняются». У нас хворая дзяржава, у якой «баліць» усё — і эканоміка, і нацыянальная свядомасць грамадзян, хворыя і самі грамадзяне. Калі ў чалавека з некалькімі хваробамі лячыць спачатку адну — маўляў, астатнія потым, — ён ад іх памрэ! Мы з гонарам ідзем па праспекту Францыска Скарыны, выходзім на Плошчу Незалежнасці і радасна ўсміхаемся бел-чырвона-беламу сцягу на Доме ўрада. А вакол нас сотні «камкоў», у якіх сядзяць тысячы маладых хлопцаў, большасць з якіх ніколі не працавалі і нічога не ўмеюць. Справа гэта часовая, і рана ці позна, калі гаспадары гэтых крамаў знойдуць больш перспектыўныя шляхі зарабляць грошы, шкляных магазінчыкаў на нашых вуліцах стане значна менш. А армія прадаўцоў, якая больш нічога не ўмее, застанецца без працы. Прычым, гэта будуць хлопцы, якія ўжо паспыталі «лёгкага хлеба» і ні вучыцца, ні да станка яны не пойдуць. Добра, калі некаторыя з іх, «зрабіўшы грошы», адкрыюць свае фірмы і будуць карыснымі для сябе і грамадства, але гэта ўсё ж адзінкі. Астатнія, паважаныя нацыянальна свядомыя і несвядомыя грамадзяне, прыйдуць да нас і, я думаю, не з працягнутай далонню і жалобнай песняй.

Ды ці хіба справа толькі ў гэтых хлопцах? Паглядзіце навокал! Не паспелі зрабіць сваю армію — ужо прымаем прысягу. Спачатку мяняем шыльды на праспекце Скарыны — потым праводзім яго рамонт (і той, дарэчы, не дужа якасны). Багата, занадта багата наша жыццё на такія прыклады. Раней у нас усё дбалі пра «гражданское сознание», зараз — пра «нацыянальную свядомасць», а калі ўжо будзем думаць пра людзей?

P.S."Мне ўсё роўна, хто кіруе — камуністы, фашысты, —абы каўбаса ў крамах была!" — чуў я некалі ад аднаго чалавека. Ён мае рацыю?

Яўген ПАЎЛІКАЎ.

ПРЫГАЖОСЦЬ ВЫРАТУЕ... БІЗНЕС

Ці зможа ўзвышаная культура існаваць ва ўмовах рынку?

Вядома, што прыбытак яна прыносіць не хутка, і таму зацікавіць прадпрымальнікаў ёю ў цяперашні час, калі вялікія падаткі, спад вытворчасці, недасканалыя законы, няпроста. Значыць, заставацца культуры беднай Папялушкай...

А што думае на гэты конт, якія бачыць шляхі развіцця культуры намеснік міністра культуры Уладзімір РЫЛАТКА?

—Бытуе думка, пакуль даволі распаўсюджаная, што культура і рынак — несумяшчальныя. Ці сапраўды так?

—Многія думаюць, што культура і рынак — паняцці антаганістычныя, але гэта далёка не так. Калі рыначная эканоміка здольная павялічыць матэрыяльнае багацце грамадства, то гэта добра для культуры. Таму што галоўны антаганіст культуры —матэрыяльнае жабрацтва. Іншая справа, што шматлікія формы духоўнага жыцця: клуб, тэатр, філармонія, якія ўсе папярэднія гады былі зарыентаваныя на пакрыццё сваіх выдаткаў за кошт дзяржаўнага бюджэту, са страхам глядзяць на рыначную перспектыву. Яны прадчуваюць: дзяржаўны «Балівар» хутка не здолее несці вагу не па моцы.

Ці магчыма сабе ўявіць, што мастацтва можа развівацца па-за духоўным вопытам, які выяўляецца ў набытым білеце, кнізе, карціне і гэтак далей? Колькі можна недасведчанасцю публікі апраўдваць бяздзейнасць або складваць на дзяржаўную паліцу плён творчай працы? У амерыканскіх сімфанічных аркестрах працуюць дзесяткі менеджэраў, якія не забываюцца запытацца ва ўладальніка абанемента, чаму той не прыйшоў на канцэрт і як ён сябе пачувае. Ступень жа мастацкай дасведчанасці амерыканцаў у сваёй масе не вышэйшая за нашу.

Рынак прымушае па сутнасці займацца рэкламай, прапагандай, стварэннем грамадскага іміджа мастака. Ён, як паветра, неабходны развіццю натуральных адносінаў мастака, менеджэра і публікі.

—Значыць, мастаку наканавана «змагацца» з рынкам у адзіноце?

—Не, зусім не. Ні мастак, ні творчы калектыў не можа быць пакінуты на волю лёсу. Дзяржава, вызначаючы свае культурныя прыярытэты, проста абавязана падтрымліваць еўрапейскі ўзровень матэрыяльнага забеспячэння творчага жыцця. Імідж нацыі ў рэальных (не дыпламатычных) міжнародных адносінах залежыць у першую чаргу ад узроўню дасягненняў культуры, якая ўключана ў міжнароднае культурнае жыццё, ад узроўню адукаванасці свайго насельніцтва.

Літаратура, спектаклі для дзяцей, кружэлкі, канцэрты высокага мастацкага зместу, білеты ў тэатры могуць быць таннейшыя за кошт дзяржаўнай датацыі. Але іх усё роўна павінны купіць. Бо за кожны білет у тэатр оперы і балета дзяржава даплочвае больш за 200 рублёў. У Галандыі тыя, хто згубіў глядацкую аўдыторыю, пазбаўляюцца дзяржаўнага фінансавання.

Цяперашні перыяд, што характарызуецца спадам вытворчасці, імклівай інфляцыяй, жорсткай падатковай палітыкай, паніжэннем плацёжаздольнасці людзей, — не лепшы час для выпрабавання рынкам духоўнага жыцця. Мы назіраем працэс адчужэння мастацтва і публікі. Але менавіта сёння ўкараненне рыначных прынцыпаў: прагназаванне попыту, якасць прапановы, яе рэалізацыя і непасрэдна звязаная з ёю ўзнагарода — шлях да нармальнага функцыянавання тых або іншых формаў культурнага жыцця ў грамадстве.

—А як быць, калі мастак не зразумелы сёння і будзе зразумелы ў наступны час?

—Часта можна чуць, што мастацкі твор, які створаны сёння, накіраваны да будучых пакаленняў і ў цяперашнім часе ацэнены быць не можа. Сапраўды, творчасць геніяў раскрывае свае глыбіні рознымі гранямі для новых і новых пакаленняў людзей, і гэты працэс можа быць бясконцым. Сапраўды, прыхаджане Лейпцыгскага сабора 500 гадоў таму, можа, і не маглі ацаніць мастацкія глыбіні музыкі Баха, калі б яна ў той час існавала, але яны чулі голас Бога, і ён быў ім неабходны.

—Ці выгадна сёння камерсантам укладваць грошы ў культуру?

—У сваю асабістую, у культуру сваёй нацыі безумоўна, выгадна. Таму што гэта вызначае іх уласны прэстыж у цывілізаваным грамадстве. Камерцыйна выгаднае любое пасрэдніцтва ў культурным жыцці. Складаней са спонсарствам, мецэнацтвам — магутнымі крыніцамі матэрыяльнай падтрымкі, якія распаўсюджаны ў заходнім і ўсходнім свеце. Тут справа не толькі ў падатковых ільготах для мецэнатаў, у неразвітасці рыначных адносінаў у нашай эканоміцы. Такія паняцці, як грамадскі прэстыж, рэклама, сучасны дызайн і іншыя, не сталі фактарамі эканамічнага поспеху. Багатыя людзі лічаць за лепшае сёння, наадварот, заставацца ў цені. Усяму свой час.

—Рынак нясе з сабой камерцыялізацыю культурнага жыцця. Ці ёсць праціяддзе ад яе негатыўных праяваў?

—Наш час небяспечны для духоўнага здароўя, асабліва гэта тычыцца падрастаючага пакалення. Ценевая культура была заўсёды. Сёння кіч, эроціка хутка зрастаюцца з агульна прынятымі формамі культурнага жыцця. Кожны пераход, кіёск, кінатэатр ператвараюцца ў эратычны цэнтр. Тут праяўляецца адсутнасць дысцыпліны.

—І ўсё ж такі, ці даходна займацца культурай?

—Сапраўды, сур'ёзны бізнес заўсёды грунтуецца на перспектыве, пралічваючы ўсе «за» і «супраць», і прыбытку, які потым павялічваецца і заканчваецца рэальнымі грашыма. Укладваць сродкі ў прапаганду культуры і бізнесу, які ў сваю чаргу ўкладвае ў культуру, выгадна.

—Ці выгадна сёння ствараць кінафільмы, ажыццяўляць іх пракат, праводзіць выставы?

—Пракат фільмаў, асабліва тады, калі мае шырокую базу, заўсёды быў і ёсць камерцыйна выгадным. У тых, хто стварае стужкі, займаецца кінапракатам, праблем асаблівых не ўзнікае. Яны, як правіла, вяртаюць назад усе грошы, у тым ліку і валюту, якія пайшлі на кінавытворчасць.

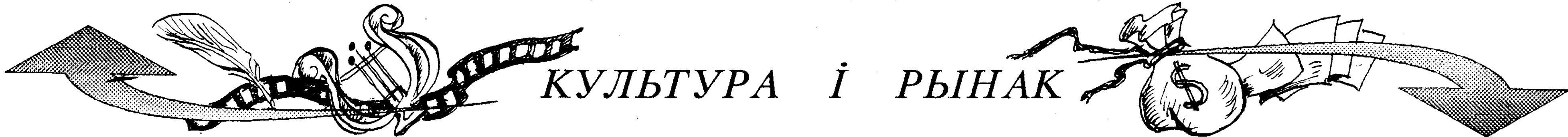
Не стратная справа і арганізацыя выставаў. Што гэта менавіта так, сведчыць такі факт: літаральна штодзень праходзіць у Еўропе выстава-продаж твораў каго-небудзь з беларускіх мастакоў. Наша школа жывапісу, графікі, скульптуры лічыцца дастаткова моцнай. Увогуле, самабытнае беларускае мастацтва, якое мае еўрапейскі характар, набывае аўтарытэт у свеце.

—Прадпрымальнікі скардзяцца на вялікія падаткі. Не перашкаджаюць яны актыўнай дзейнасці бізнесменаў, накіраванай на падтрыманне культуры?

—Так, падаткі немалыя. Аднак ёсць і льготы. Са спонсарскіх укладанняў да аднаго працэнта падаткі не ўтрымліваюцца. З устанаваў, што часткова знаходзяцца на дзяржбюджэце і якія арганізоўваюць відовішчныя мерапрыемствы, меншая бярэцца плата.Тым не менш, трэба адзначыць: падатковая палітыка патрабуе дапрацоўкі, бо, як паказвае практыка, актыўнаму прыцягненню беларускага бізнесу ў культуру яна не садзейнічае.

Перспектыву прадпрымальнікі бачаць. Праўда, у большасці пакуль укладваюць у нашу культуру замежныя бізнесмены. Напрыклад, актыўна супрацоўнічаюць з беларускім балетам тайландскія фірмы, выдзяляючы вялікія сродкі на рэкламу трупы ў Беларусі і за мяжой. Увогуле, прадпрымальнікі маюць выгаду, субсідуючы нашы творчыя калектывы. Не запалохалі нашы эканамічныя цяжкасці італьянскія фірмы, якія падпісалі пагадненне з Міністэрствам культуры і маюць намер стварыць цэнтр рамёстваў у Менску. Бо яны добра падлічылі, што садзейнічанне ў развіцці народнай творчасці (а гэта значыць выратаванне многіх відаў рамяства ад знікнення), вырабы якой карыстаюцца вялікім попытам і ў нас, і за мяжой, абернуцца немалым прыбыткам. Значныя сродкі атрымалі камерсанты краін СНД, уклаўшы грошы ў Міжнародны фестываль эстраднай песні «Славянскі базар», які адбыўся ў ліпені ў Віцебску.

Наталля КІРПІЧЭНКАВА.

ТУСОЎКА ПАД ЗАЛАТЫМІ ЛІТАРАМІ

Кожны дзень па радыё і тэлебачанню толькі і чуеш: «мы ўступаем у рынак... уступаем у рынак!» І газеты пра тое ж. Я, далібог, не супраць рынку, аднак слова «ўступаем» выклікае ў мяне пэўную асацыяцыю, успамін, звязаны з далёкім дзяцінствам. Некалі мама, надзеўшы на мяне новенькія сандалі, казала: «Ты ж глядзі, дачушка, куды не ўступі!» Успамінаю і думаю: «Да рынку яшчэ ой як далёка, а вось уступіць можна на кожным кроку. Напрыклад, на вуліцы Алаізы Пашкевіч...» Дарэчы, так яе назваў нехта дужа «культурны», відаць, падумаўшы, што назваць яе вуліцай Цёткі — «груба» (што за цётка ў цэнтры сталіцы?), хоць стала вядомай паэтка менавіта як Цётка!

Вуліца гэтая, дакладней, маленечкая ўтульная вулачка, знаходзіцца непадалёк ад былой Базарнай плошчы, якую пазней назвалі Плошчай Парыжскай Камуны і на якой стаіць цяпер помнік Максіму Багдановічу, што, безумоўна, робіць «камуністычную» назву плошчы абсалютна недарэчнай. Чаму «Парыжскай Камуны», калі тут знаходзіцца нацыянальны оперны тэатр і ўзвышаецца помнік нацыянальнаму паэту? Але гэта так, між іншым, — я ж пра ўваход у рынак!..

На адным з дамоў на вуліцы Цёткі (буду ўсе ж так яе называць!) прымацавана мемарыяльная дошка з барэльефнай прыгожай выявай паэткі, якая хоць і сціпла, але красамоўна напамінае пра нашы культурныя здабыткі яшчэ ў «змрочныя часы» агульнага непісьменства — часы «Нашай Нівы», маладых Купалы і Коласа, іх таленавітай паплечніцы. А побач з гэтым домам — праз арку —яшчэ адзін дом, у якім у гады «застою» была спачатку антыкварная лаўка, а потым магазін «Кулінарыя». Вулачка тады не насіла знакамітага імя, але была добра вядома гаспадыням, бо ў «Кулінарыі» можна было без чаргі разжыцца ўсім, што цяпер завецца дэфіцытам. Трэба сказаць, што ні антыкварная лаўка, ні пазней «Кулінарыя» не псавалі выгляд вуліцы. Тут, пад старымі ліпамі, заўсёды было чыста, ціха і бязлюдна. Ды «рыначныя адносіны» і сюды прынеслі новыя фарбы, гукі і ... пахі. Замест магазіна тут цяпер «Бар». Хоць і не начны і, здаецца, безалкагольны, моладзь адразу яго ўпадабала — «тусуецца» тут з раніцы да вечара. Месцаў, праўда, малавата, усяго некалькі столікаў, аднак «тусоўкі» займаюць бар па чарзе, адны заходзяць, другія выходзяць, падпіраюць сцены, таўкуцца пад ліпамі, гутараць, кураць, пьюць з «гарла». Яно хай бы сабе і так, калі б не бруд раніцой, недапалкі, смецце і ... яшчэ тое-сёе, пра што ўслых не гавораць. Справа ў тым, што, адкрываючы бар, ніхто не падумаў пра такую «дробязь», як туалет, прасцей кажучы — прыбіральня, якую добры гаспадар звычайна будуе перш-наперш, раней, чым закладзе першы камень у падмурак хаты. Бар, дзе з раніцы да вечара п'юць, хай сабе толькі каву і «коку», ёсць, а прыбіральні няма. Вось моладзь і прыстасавала пад яе тую арку побач і той пад'езд, пры ўваходзе ў які на мармуровай пліце залатымі літарамі выбіта імя паэткі...

Бар, пра які ідзе гаворка, — прыватны. Жывая, так бы мовіць, адзнака рынку. І натуральна ўзнікае пытанне: няўжо рынак і культура, у дадзеным выпадку нават не ў глабальным сэнсе, а ў самым звычайным, побытавым рэчы несумяшчальныя? Няўжо той, хто плоціць, не толькі музыку заказвае, але і можа «хадзіць», дзе хоча? Можа, усё-ткі, не трэба гэтак уваходзіць у рынак, урывацца ў яго на злом галавы, можа, трэба пачынаць з гігіены — і сацыяльнай, і маральнай, і звычайнай — чалавечай? Бо народзіцца не рынак, а брудны кірмаш, дзе на кожным кроку можна ўступіць у тое, ад чаго засцерагала маленькую дзяўчынку маці. Рынак, не ачалавечаны культурай — «дзікі».

Рэгіна БАКУНОВІЧ.

МІКАЛАЙ РАД

НЕКАРАНАВАНЫ КАРОЛЬ

Выдатны палітычны, культурны і рэлігійны дзеяч, буйнейшы магнат Мікалай Радзівіл Чорны быў той магутнай постаццю Эпохі Рэнесанса, чыя дзейнасць выразна ўплывала на развіццё гістарычных падзей у Вялікім княстве Літоўскім і Польшчы ў сярэдзіне XVI ст. Ён займаў найбольш значныя пасады ў дзяржаве: земскага маршалка, канцлера ВКЛ, віленскага ваяводы.

Радзівіл Чорны нарадзіўся 4 лютага 1515 г. у Нясвіжы. Яго бацька Ян Мікалай быў троцкім кашталянам, маці — Ганна з роду Кішак. Пасля смерці бацькі апекуном Мікалая, яго малодшага брата Яна і сясцёр Ганны і Соф'і стаў іх дзядзька, віленскі кашталян Юрый Радзівіл. Юнацтва сваё Мікалай правёў пры каралеўскім двары ў Кракаве, дзе адбылося яго сяброўскае збліжэнне з будучым каралём польскім і вялікім князем Літоўскім Жыгімонтам Аўгустам. Няма звестак, што Радзівіл Чорны вучыўся ва універсітэце. Больш верагодна, што ён атрымаў толькі хатнюю адукацыю, але рэнесансавая атмасфера каралеўскага двара адбілася на яговых густах і звычках. У сваіх публічных выступленнях, карэспандэнцыі Радзівіл карыстаўся польскай мовай, няблага ведаў старажытнабеларускую мову, якая ў той час выконвала функцыі асноўнай дзяржаўнай мовы, пасрэдна валодаў латынню.

Імклівае службовае ўзнясенне Радзівіла Чорнага пачалося пасля 1544 г., калі на берасцейскім вальным сейме быў прыняты акт, згодна якому Жыгімонт І Стары перадаваў поўную ўладу ў ВКЛ свайму сыну — Жыгімонту Аўгусту. Мяркуюць, што менавіта Радзівіл быў ініцыятарам гэтага праекта. На гэтым жа сейме ён атрымаў вельмі ўплывовую пасаду земскага маршалка, якая давала магчымасць часта бываць пры вялікакняскім двары. Земскі маршалак ажыццяўляў вышэйшую судовую ўладу ў дзяржаве, таксама займаўся пасольскімі справамі.

У пачатку 1546 г. Радзівіл удзельнічаў у пасольскай місіі да Жыгімонта І з мэтай урэгулявання межаў паміж Каронай і ВКЛ, зраўнавання літоўскай манеты з польскай, вызначэння памераў «падарункаў» татарам, каб не нападалі на памежныя землі.

Палітычны ўплыў Радзівіла Чорнага ўзмацніўся, калі яго стрыечная сястра Барбара Радзівіл, удава троцкага ваяводы Станіслава Гаштольда, стала жонкай Жыгімонта Аўгуста. Нягледзячы на асабістую ўзаемную непрыхільнасць між ім і Барбарай, Радзівіл быў патаемным арганізатарам гэтага шлюбу. Пасрэдніцтва Радзівіла ў жаніцьбе караля выклікала абурэнне не толькі ў Кароне, але і ў ВКЛ, дзе феадальная знаць апасалася павелічэння ўплыву роду Радзівілаў. Чорны прыклаў шмат намаганняў, каб, нягледзячы на процідзеянне каталіцкай духоўнай іерархіі, многіх сенатараў, шляхты, сенат прызнаў законнасць каралеўскага шлюбу і даў згоду на каранаванне Барбары. Гэтыя намаганні прынеслі яму буйныя фінансавыя страты і крыўдны пасквіль на яго адрас.

У 1547 г. Радзівіл удзельнічаў у пасольстве ў Аўстрыю па справах пасагу нябожчыцы — першай жонкі Жыгімонта Аўгуста Альжбеты з Габсбургаў. Сакратаром і саветнікам ён узяў з сабою вядомага польскага храніста Марціна Кромера. У час падарожжа, у Аўгсбургу, Радзівіл атрымаў ад імператара Карла V права на княскі тытул для сябе і асобных прадстаўнікоў свайго роду. Чорны і яго брат Ян сталі называцца князямі «на Олыцэ і Нясвіжы», іх стрыечны брат Мікалай Радзівіл Руды — князем «на Біржах і Дубінках». У 1549 г. Радзівіл атрымаў берасцейскае староства. У гэтым жа годзе ён удзельнічаў у ваенных дзеяннях супраць татар на Валыні. Пасля заканчэння ваеннай кампаніі кароль выдаў прывілей аб наданні яму гетманства, але Радзівіл, не маючы ахвоты да вайсковых спраў, адмовіўся ад гэтай пасады. Яго прываблівала палітычная дзейнасць, якая прыносіла яму поспех. У 1550 г. Радзівіл атрымаў пасаду канцлера ВКЛ і барысаўскае староства.

Сваяцтва з польскім каралём і вялікім князем Літоўскім толькі ўскосна паўплывала на бліскучую палітычную кар'еру Чорнага. Ужо пасля смерці Барбары ў 1551 годзе ён атрымаў прывілей на віленскае ваяводства, што ў велізарнай ступені ўзмацніла яго пазіцыі — ён стаў сапраўды «некаранаваным каралём Літвы». Пазней, у 1560г. Радзівіл змог дабіцца ад караля прывілея, па якім віленскі ваявода займаў у Радзе другое па важкасці месца пасля віленскага біскупа, першае сярод усіх свецкіхураднікаў. Уплыў Чорнага на палітыку вялікакняскага ўрада быў такім значным, што ў 1551г. радзівілаўскі архіў атрымаў права на захоўванне важнейшых дзяржаўных актаў. Як канцлер, Радзівіл асаблівую ўвагу надаваў дакументам, якія пацвярджалі ўсе даўнія прывілеі Вялікага княства Літоўскага.

У 1551г. ён атрымаў у вечнае валоданне Клецк і Давыд-Гарадок, а праз два гады — мястэчка Морды на Падляшшы.

У 1553г. Радзівіл выязджаў з дыпламатычнай місіяй да Габсбургаў, каб прадухіліць магчымы габсбургска-маскоўскі саюз, які мог ускладніць становішча на ўсходніх межах ВКЛ. Збіраўся таксама дамовіцца наконт чарговага шлюбу Жыгімонта Аўгуста з малодшай дачкой Фердынанда І Габсбурга Катарынай. Згода на шлюб была атрымана, і ў падзяку за пасрэдніцтва Чорны атрымаў ад Фердынанда тытул графа на Шыдлаўцы.

Галоўнай сферай дыпламатычнай дзейнасці Радзівіла ў 50-60-я гады былі адносіны з Інфлянтамі. Асноўнай яго мэтай зрабілася падпарадкаванне Інфлянтаў Вялікаму княству Літоўскаму — каб не дапусціць заняцця іх войскам Івана IV. Вынікам яговых намаганняў стала ў 1561г. інкарпарацыя Польшчай і Вялікім княствам Літоўскім большай часткі Інфлянтаў і ліквідацыя там Ордэна мечаносцаў. Па прывілею караля Радзівіл ажыццяўляў адміністрацыйную ўладу над Інфлянцкім княствам. У 1562 г. у рыжскім замку Мікалай Чорны прыняў з рук былога магістра Ордэна мечаносцаў Готарда Кетлера сімвалы магістэрскай улады —залатыя крыж і пячаць. Яму былі перададзены таксама прывілеі і архіў Ордэна.

У 1555 — 1556гг. Радзівіл удзельнічаў у падрыхтоўцы і ажыццяўленні аграрнай ("валочнай") рэформы ў гаспадарскіх уладаннях у княстве. За паспяховае правядзенне валочнай памеры ў берасцейскім старостве кароль аддаў яму гэтае староства ў пажыццёвае валоданне.

Радзівіл Чорны быў прыхільнікам незалежнасці ВКЛ ад Польшчы. На сеймах, якія абмяркоўвалі праекты уніі дзвюх дзяржаў, ён выступаў за суверэннасць Вялікага княства ў складзе Рэчы Паспалітай. Сепаратызм Чорнага выклікаў каралеўскую няміласць, якую, дарэчы, Радзівіл цяжка перажываў. Пазіцыя Чорнага, а яе падтрымлівалі многія беларуска-літоўскія магнаты, бралася пад увагу пры заключэнні (ужо пасля смерці Радзівіла) Люблінскай уніі 1569г., што аказала ўплыў на пазнейшыя палітычныя ўзаемаадносіны з Каронай.

ЗІВІЛ ЧОРНЫ

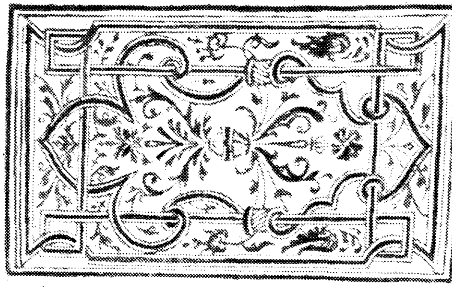
* * *

З імем Радзівіла Чорнага звязана распаўсюджанне і прапаганда рэфармацыйных ідэй, арганізацыя рэфармацыйнай царквы на нашых землях. Галоўныя прычыны, якія парадзілі рэфармацыйны рух у ВКЛ, былі тыя ж, што і ў краінах Заходняй Еўропы. Але яго своеасаблівасць заключаецца ў тым, што асноўнай сацыяльнай апорай Рэфармацыі ў княстве была феадальная знаць і частка залежнай ад яе шляхты. На тое меліся свае палітычныя прычыны. К сярэдзіне XVIст. узмацняецца тэндэнцыя да дзяржаўна-палітычнага збліжэння ВКЛ з Польшчай. Большасць буйных феадалаў процідзейнічала працэсам палітычнай цэнтралізацыі, планам дзяржаўнай уніі з Польшчай. Рэфармацыя для магнатэрыі была важным сродкам аслаблення каталіцкай царквы (з яе цэнтралізаванай структурай і сувяззю з вярхоўнай уладай), якая падтрымлівала ідэю унітарнай Рэчы Паспалітай. Палітычны ўплыў і аўтарытэт Чорнага, які першым з магнатаў ВКЛ прыняў Рэфармацыю, у значнай ступені забяспечылі масавы пераход шляхты ў пратэстантызм у 50-60-я гады XVIст.

Спачатку Радзівіл схіляўся да лютэранства, але ў сярэдзіне 50-х гадоў прыняў кальвінізм, які набыў найбольшае пашырэнне ў ВКЛ, у тым ліку на тэрыторыі Беларусі. Чорны, які падтрымліваў сувязі з прадстаўнікамі асноўных пратэстанцкіх плыняў ў ВКЛ — лютэранамі, кальвіністамі і антытрынітарыямі, —стаў галоўным пратэктарам Рэфармацыі. Валодаючы вялізнымі маёнткамі на Беларусі, у Літве, Польшчы, ён засноўваў у іх пратэстанцкія цэрквы (зборы). Пры буйных зборах ствараліся друкарні, школы, «шпіталі» (дамы прытулку). Першы на Беларусі рэфармацыйны збор Радзівіл заклаў у 1553 годзе ў Берасці. Ёсць звесткі, што там знаходзіўся габелен з выявай Марціна Лютэра (копія з арыгінала Лукаса Кранаха). Прыкладна ў той жа час пры ўдзеле Радзівіла была арганізавана галоўная рэфармацыйная абшчына — у Вільні. Першы віленскі збор размяшчаўся ў радзівілаўскім палацы на Лукішках.

Некаторы час Радзівіл падтрымліваў ідэю стварэння Народнага сабора, свайго роду дзяржаўнай царквы, якая б аб'ядноўвала усіх хрысціян ВКЛ і Польшчы і была б больш незалежнаю ад рымскай курыі. Па некаторых звестках, у апошнія гады свайго жыцця Радзівіл стаў прыхільнікам антытрынітарыяў, якія ў рэлігійных пытаннях займалі найбольш радыкальныя пазіцыі (прыкладам, адмаўлялі дагмат Тройцы). Але ён не падзяляў іх сацыяльных поглядаў. Ад «згубнага» ўплыву антытрынітарскіх ерасей італьянца Г.Бляндраты, гасцінна сустрэтага Радзівілам, засцерагае ў сваім лісце ад 9 кастрычніка 1561г. віленскаму збору Жан Кальвін. У 1563г. у падляшскім мястэчку Мордны, якое належала Чорнаму, адбыўся сінод, дзе большасць прысутных ухваліла ідэі антытрынітарызму. Радзівіл выношваў планы спалучэння кальвіністкай і антытрынітарысцкай плыняў. Шчадротамі радзівілаўскага двара карысталіся многія знакамітыя тэолагі, царкоўныя дзеячы, пісьменнікі, сярод іх Сымон Будны, Марцін Чаховіц, Томаш Фальконіуш-Сакалоўскі, Андрэй Тшэцескі, Кіпрыян Базылік і іншыя. Свае творы яму прысвячаў нават Ж.Кальвін.

* * *

Дзейнасць Мікалая Радзівіла адыграла вялікую ролю ў развіцці мецэнацтва ў розных сферах культуры Беларусі і Літвы. Літаратурнае мецэнацтва Чорнага было цесна звязана з арганізацыяй кнігадрукавання на Беларусі. Працяглае знаходжанне за мяжою, знаёмства з мясцовай і еўрапейскай культурай дапамаглі яму зразумець, што ў кнігах вялікая моц і сіла.

Для прапаганды рэфармацыйных ідэй у 1553г. пры берасцейскім зборы Радзівіл заснаваў першую на тэрыторыі Беларусі друкарню, якая дзейнічала да 1570г. У Берасці працавалі запрошаныя з Польшчы друкары Б.Ваявудка, С.Мурмеліус, таленавіты паэт, перакладчык і кампазітар Кіпрыян Базылік. Тут друкавалася не толькі рэлігійная (псальмы, катэхізіс, рэлігійная палеміка), але і свецкая літаратура. З берасцейскай друкарні выйшлі першыя на Беларусі юрыдычныя творы ("Артыкулы магдэбургскага права" Б.Гроіцкага), гістарычныя і медыцынскія кнігі, першы друкаваны нотны зборнік — «Брэсцкі канцыянал» Яна Зарэмбы. У Канцыянал увайшло каля 100 песень, аўтарамі якіх былі А.Тшэцескі і С.Зацыус (апошні ўзначальваў кальвіністкую царкву ва ўсім ВКЛ). Музыку напісалі кампазітары Вацлаў з Шамотул і Кіпрыян Базылік, якія служылі ў прыдворнай капэле Радзівіла. У Берасці быў апублікаваны сатырычны антыкаталіцкі твор «Пратэй». Амаль усе выданні берасцейскай друкарні выходзілі з прысвячэннямі знатнаму патрону.

З імем Радзівіла звязана таксама выданне арыгінальнага публіцыстычнага твора — паслання папскаму нунцыю ў Польшчы Алаізію Ліпамана. Нунцый звярнуўся з лістом да Радзівіла, у якім заклікаў яго вярнуцца ў лона каталіцкай царквы. Радзівіл не звярнуў бы ўвагі на гэтае пасланне, калі б яму не стала вядома, што Ліпамана раіў Жыгімонту Аўгусту дзеля выкаранення рэфармацыйнай ерасі «зняць некалькі знатных галоў». Ад імя Радзівіла нунцыю быў накіраваны адказ, напісаны, як мяркуюць, асабістым сакратаром князя, вядомым польскім лінгвістам Янам Манчыньскім, у якім быў рэзкія антыкаталіцкія і антыпапскія выпады. Выданне атрымала вялікі грамадскі рэзананс, нунцый быў вымушаны пакінуць гэтае, па яго словах, «пекла».

Асобнае месца ў гісторыі Рэфармацыі і кнігадрукавання на Беларусі займае польскі пераклад поўнага зводу Біблії — кальвіністкай Брэсцкай (ці Радзівілаўскай) біблії 1563г. Гэта найбуйнейшае па аб'ёму і адно з лепшых па сваіх мастацкіх і паліграфічных якасцях рэнесансавае выданне выйшла ў асноўным за кошт Радзівіла Чорнага. Над рэдакцыяй і перакладам працавалі запрошаныя ім тэолагі і літаратары Ян Ласкі, Сымон Зацыус, А.Тшэцескі, Ф.Станкар і іншыя. Як амаль усе выданні Берасцейскага друкарскага двара, Брэцкая біблія была ўключана ў спіс забароненых рымскай курыяй кніг.

Пад апекай Радзівіла дзейнічала таксама пратэстанцкая друкарня ў Нясвіжы, у яе арганізацыі бралі ўдзел вядомыя дзеячы Рэфармацыі С.Будны, М.Кавячынскі, Л.Крышкоўскі. Яны выдалі некалькі кніг кірыліцай для распаўсюджвання рэфармацыйных ідэй сярод мясцовага насельніцтва. Збярогся толькі Катэхезіс 1562г. з прысвячэннем Радзівілу Чорнаму і яго сыну Мікалаю Крыстофу, званаму Сіроткай. У сярэдзіне XVIст. Радзівіл заснаваў у Нясвіжы адну з буйнейшых на Беларусі бібліятэк, якая налічвала некалькі тысяч тамоў.

Цікавасць да мастацтва засталася ў Радзівіла з юнацкіх гадоў. Да таго ж яго жонка Альжбета была дачкою аднаго з буйнейшых польскіх мецэнатаў — кракаўскага кашталяна, каронната гетмана Крыстофа Шыдлавецкага. Ёй прысвяціў сваю паэму «Сусана» выдатны польскі паэт Ян Каханоўскі.

Радзівіл прыклаў усё старанне, каб даць сваім дзецям еўрапейскую адукацыю. Пасля смерці бацькі пад уплывам палітычных абставін усе яны перайшлі ў каталіцкую веру.

Мікалай Радзівіл Чорны памёр 29 мая 1565г. у сваім палацы на Лукішках, тагачасным прадмесці Вільні. Быў пахаваны разам з жонкаю пры віленскім зборы. У 1647г. труны з астанкамі Радзівіла і яго жонкі ўрачыста перанесены з Вільні ў Дубінкі (Літва). Пасля смерці Чорнага папскі нунцый Камедоні пісаў: «Памёр чалавек, наймагутнейшы не толькі ў Літве, але ва ўсіх краях гэтай дзяржавы» (Рэчы Паспалітай).

У свядомасці нашчадкаў Радзівіл Чорны застаўся вялікім рэфарматарам, уплывовым палітычным дзеячам, які кардынальна змяніў царкоўна-рэлігійнае, а часткова — і культурнае жыццё ў Вялікім княстве Літоўскім.

Людміла ІВАНОВА.

На здымках:

1. Мікалай Радзівіл Чорны.
2. Нясвіж XIX ст. Гравюра Напалеона Орды. У XVIст. горад быў уласнасцю Мікалая Радзівіла Чорнага.
3. Друкарскі знак (сігнэт) Кіпрыяна Базыліка. Берасце, 1569г.
4. Тытульны ліст Катэхізіса Сымона Буднага. Нясвіж, 1562г.
5. Тытульны ліст Брэсцкай Біблії, 1563г.

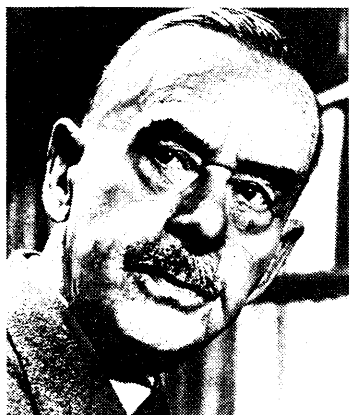
Творчасць Томаса Мана (1875 — 1955) — адна з вяршынь інтэлектуальнай літаратуры XX стагоддзя. Раманы «Будэнброкі» (Нобелеўская прэмія), «Чарадзейная гара», «Доктар Фаўстус» (бліскуча перакладзены Васілём Сёмухай на беларускую мову), «Іосіф і яго браты» — выявілі новыя, магутныя магчымасці рэалістычнай прозы.

У 1952 годзе на кангрэсе ЮНЕСКО Томас Ман выступіў з дакладам «Мастак і грамадства». Гэтая тэма хвалявала яго на працягу ўсяго жыцця. Доўгі час ён заставаўся прыхільнікам ідэй Ніцшэ і Шапенгаўэра, аднак пасля захопу ўлады фашыстамі так і не адмовіўшыся ад каштоўнасцей бюргерскай культуры, ён зрабіўся актыўным ідэолагам лібералізму і дэмакратыі.

Выступленне Томаса Мана на кангрэсе ў Венецыі друкуецца са скарачэннямі.

Томас МАН

МАСТАК І ГРАМАДСТВА

«Мастак і грамадства»! Вы ўяўляеце, якая ў мяне казытлівая тэма? Маркую, што гэта зразумела нават таму, хто, пачуўшы, аб чым гаворка, робіць абыякавы выгляд. А чаму б адразу не пазначыць тэму: «Мастак і палітыка»? Бо за словам «грамадства» хаваецца палітычная сутнасць, і хаваецца яна вельмі дрэнна, паколькі мастак, які выступае ў ролі крытыка грамадства, — заангажаваны палітыкай творца палітыкі і, у рэшце рэшт, маралізатар. Выходзіць, дакладней было б пазначыць гэтую тэму: «Мастак і мараль», але ў такім выглядзе пытанне ўтрымлівае відавочную супярэчнасць. Усім нам добра вядома, што не маральны, а эстэтычны пачатак стварае натуру мастака, што галоўны яго творчы імпульс — гэта імкненне да гульні, а не да дабрачыннасці, і што нават калі ў сваёй цнатлівасці ён адважваецца гуляць праблемамі і антыноміямі маралі, то гэта ўсяго толькі моўна-лагічная гульня. Я зусім не хачу зменшыць ролю мастака, канстатуючы, што ён не мае непасрэдных дачыненняў да маралі, а значыць, і да палітыкі, і адпаведна да ўсіх астатніх грамадскіх праблемаў. Ніколі не стаў бы я ганіць мастака, які кажа, што выхаванне чалавецтва ў маральным сэнсе — не яго і яму падобных справа, што мастак «выхоўвае» чалавецтва не праз маральныя тэзы, а зусім інакш — тым, што замацоўвае ў слове, вобразе, думцы сваё жыццё і праз гэта жыццё ўвогуле, асэнсоўвае яго, надае яму форму і дапамагае духу, гэта значыць таму, што Гётэ назваў «жыццём жыцця», вытлумачыць сутнасць з'яў. Ніколькі б я не стаў пярэчыць яму, калі б ён сцвярджаў, што толькі жыццетварэнне, у любым сэнсе, і нішто іншае, з'яўляецца мэтай мастацтва. Гётэ, якога я так ахвотна цытую, таму, што ён знаходзіць самыя дакладныя і разам з тым самыя вытанчаныя словы для азначэння большасці з'яў на свеце, гаворыць пра гэта проста і выразна: «Зусім верагодна, што твор мастацтва мае маральнае ўздзеянне , але патрабаваць ад мастака, каб ён ставіў перад сабой нейкія маральныя мэты, — гэта значыць псаваць ягоную працу».

... Гётэ не выказваў цікавасці да палітычнай барацьбы і мог абвінавачваць мастака ў залішняй ганарлівасці, як толькі той намагаўся крытыкаваць сацыяльныя інстытуты. А калі часам Гётэ здраджваў сваёй звычцы — як, напрыклад, у тым палкім, так ніколі і не перастворанным вершамі празаічным фрагменце з «Фаўста», дзе ахоплены гняўлівым адчаем мастак шле праклёны пачварнаму грамадству, якое не даруе дзяўчыне яе памылку, — то далей ён без намаганняў стрымлівае свае эмоцыі. Але адмовіць яму ў грамадскім інстынкце, у цікаўнасці да сацыяльнай праблематыкі і, больш таго, у глыбокім веданні спраў грамадства, яму, які ў «Гадах вандровак» сваім незвычайна вострым, відушчым бачаннем зазірнуў у сацыяльна-эканамічную будучыню XIX стагоддзя і ўбачыў індустрыялізацыю старых культурных краін з аграрнымі традыцыямі, пананванне машын, тэхнізацыю жыцця, уздым арганізаванага працоўнага люду, класавыя канфлікты, дэмакратызацыю, сацыялізм і нават амерыканізм з усімі духоўнымі і маральнымі паследствамі, што вынікалі з немінучых пераўтварэнняў, — адмовіць яму ва ўсім гэтым ніяк немагчыма...

Аднак, што тычыцца палітыкі, то і сам Гётэ, як ні засцерагаў ад яе мастака, не здолеў парваць непарыўнае і знішчыць повязі, якія ад веку паядноўваюць мастацтва і палітыку, палітыку і дух. Тут выяўляецца цэласнасць усяго чалавечага, якую ніякім чынам нельга адпрэчыць. Звернем увагу хаця б на барацьбу Гётэ супраць рамантыкаў, супраць іхняй гульні ў патрыятызм і каталіцызм, супраць культа сярэднявечча, супраць хлуслівых паэтычных тарцюфаў і рафінаваных цемрашалаў усіх колераў — чым яшчэ была яна, як не палітыкай? І хай сабе гэтая барацьба выяўлялася ў літаратурна-эстэтычных формах, але ў сваёй аснове яна была палітыкай pur sang*, яна была ёю ўжо хаця б таму, што аб'ект ягонай крытыкі, рамантызм, сам быў палітыкай, да таго ж контррэвалюцыйнай. Напэўна, можна паспрабаваць выкрышыць з дапамогай такіх сілагізмаў, як культурная ці духоўная палітыка, быццам бы адрозныя ад «палітыкі» ва «ўласным», «вузкім» сэнсе слова. Але ўсё гэта толькі падкрэслівае непадзельнасць праблемы гуманізму, якая нідзе і ніколі не мае «вузкага» сэнсу, а, наадварот, утрымлівае ў сабе ўсе сэнсы. Эстэтычнае, маральнае, грамадска-палітычнае паяднаўваецца гуманізмам у адзінае цэлае. І тут, дзякуючы гэтаму адзінству, мы заўважаем дзіўную адсутнасць адзінства і супярэчлівасць духу ў яго стасунках з праблемай гуманізму. Бо дух разнастайны, і для яго магчымая любая пазіцыя ў адносінах да чалавека, нават такая, якую можна было б назваць негуманізмам ці антыгуманізмам. Дух зусім не пераважае нейкай цэласнай, мэтанакіраванай энергіі, якая імкнецца тварыць свет, жыццё і грамадства адпаведна сваёй сутнасці. Рабіліся, праўда, спробы абвясціць салідарнасць усіх дзеячаў духоўнай культуры, аднак высілкі ў гэтым напрамку аказаліся дарэмнымі. Паміж носьбітамі розных форм духу, паміж рознымі выказнікамі яго волі існуе непераадольная, прасякнутая пагардай і нянавісцю адчужанасць, якая не мае сабе роўных. Ёсць нейкая непамысНасць у тым, што звычайна лічыцца, быццам дух з прычыны свайго паходжання займае месца — скарыстаем грамадска-палітычны тэрмін → «на левым флангу», што ён, іншымі словамі, пераважна стасуецца з ідэямі волі, прагрэсу і гуманізму. Гэтае ўяўленне шмат разоў перакрэслена жыццём. Дух можа гэтаксама і нават з большым поспехам хаўрусавацца з «правым флангам». Сент-Бёў казаў, што ў геніяльнага рэакцыянера Жазэфа дэ Местра, аўтара кнігі «Du papa**», «ад пісьменніка быў толькі талент». У гэтых словах адлюстроўваецца ўсё тое ж устойлівае меркаванне, быццам літаратурная праца супадае з прагрэсам, хаця аднячасна падкрэсліваецца, што можна, валодаючы магутным талентам, быць ідэолагам антыгуманізму, цемрашалам, ашуканцам, інквізіцый, карацей кажучы, усяго таго, што прагрэс і лібералізм называюць царствам д'ябла.

Возьмем у якасці прыкладу, такую грамадска-палітычную падзею, як Французская рэвалюцыя. Наколькі дыяметральна супрацьлегла ацэньваюць яе, скажам, Мішле і Тэн, з яго надзвычай трапнай крытыкай якабінства.

Узгадаем таксама, што сацыяльна-крытычныя памкненні такога вялікага творцы эпічных раманаў, як Бальзак, мелі пераважна «правы» накірунак, хаця ўвесь барон Нусінген, гэты прадукт буржуазна-капіталістычнага грамадства, можа падлягаць крытыцы не толькі з правых, але і з крайне левых пазіцый. У нашыя дні пераканаўчы прыклад кансерватыўнай ці, калі заўгодна, рэакцыйнай сацыяльнай крытыкі, неаддзельнай ад вытанчанай мастацкай прагрэсіўнасці, мы знаходзім у нядаўна памерлага Кнута Гамсуна. Адступнік лібералізму, сфармаваны творчасцю Дастаеўскага і Ніцшэ, ён быў ахоплены нянавісцю да цывілізацыі, індустрыялізму і таму падобных рэчаў. Кнут Гамсун заставаўся настолькі адданым Нямеччыне, што з прыходам Гітлера да ўлады ахвотна пайшоў у памагатыя нацыянал-сацыялізму і зрабіўся адным з тых, каго называюць здраднікамі Айчыны. Таго, хто быў добра знаёмы з ягонай творчасцю, творчасцю вялікага пісьменніка, не маглі здзівіць ні яго духоўны шлях, ні яго асабісты лёс. Даволі ўспомніць з якім камізмам, з якой злоснай ірoніяй высмейваў Гамсун у ранніх кнігах такіх тыповых прадстаўнікоў лібералізму, як Віктар Гюго ці Гладстан. Аднак тое, што ў 1895 годзе вызначала толькі арыгінальную, парадаксальную эстэтычную пазіцыю, тое, што тады было вытанчаным красамоўствам, у 1933 годзе выказалася палітычным учынкам і назаўсёды запляміла сусветную вядомасць пісьменніка.

Выпадку з Гамсунам аналагічны выпадак з Эзрай Паўндам —другі выразны прыклад глыбокай раз'яднанасці духу ў дачыненнях да грамадскіх праблем. Адважны мастак, авангардыст у лірыцы, ён таксама кінуўся ў абдымкі фашызму, прапагандаваў яго ў часы другой сусветнай вайны як актыўны палітычны дзеяч і прайграў сваю гульню ў выніку перамогі дэмакратыі. Калі ён быў ужо арыштаваны і асуджаны як здраднік, журы, у склад якога ўваходзілі вядомыя англа-амерыканскія пісьменнікі, прысудзіла яму высокую літаратурную ўзнагароду, прэмію Болінджэна, прадэманстраваўшы гэтым прыклад найвышэйшай незалежнасці эстэтычнага прысуду ад палітыкі. Але, можа, у рэальнасці гэты прысуд быў не такім ужо далёкім ад палітыкі, як падаецца на першы погляд? Напэўна, не я адзін хацеў бы даведацца: ці прысудзілі б шаноўныя члены журы прэмію Эзры Паўнду, калі б ён быў не фашыстам, а зусім наадварот?

Што да мяне асабіста, то менавіта фашызм, спачатку сваімі перамогамі, а затым татальнай паразай, якая далёка не ўсіх усцешыла і якая, як высвятляецца, можа, і не такая ўжо татальная, заўсёды штурхаў на левы фланг сацыяльнай філасофіі, часамі нават пераважаючы маю ў нейкага вандроўнага місіянера дэмакратыі, але нават у тую пару, калі я ўсім сэрцам жадаў Гітлеру пагібелі, я не мог не заўважыць камізму сваёй ролі. Нельга ж адмаўляць, што ў палітычным маралізаванні мастака заўсёды ёсць нешта смешнаватае, што прапаганда гуманістычных ідэй амаль заўсёды мяжуе (і не толькі мяжуе) для яго з пошласцю. Я змог зразумець гэта, і калі вышэй характарызаваў грамадска-рэакцыйныя памкненні пісьменніка, як парадокс, як непазбежную супярэчлівасць паміж ягонай місіяй і спосабам яе здзяйснення, то я выразна ўсведамляў, што ў гэтай парадаксальнасці і супярэчлівасці, магчыма, тоіцца вышэйшая духоўная спакуса, што ў духоўных адносінах яны выгоднейшыя за палітычную дабрачыннасць і ўяўляюць сабой непараўнальна больш надзейную абарону ад банальнасці.

Можна яшчэ спрачацца, ці, дакладней, наўрад ці можна спрачацца аб тым, хто духоўна цікавейшы як палітычны пісьменнік, Жазеф дэ Местр ці Віктар Гюго? Але калі гэтае пытанне спрэчак амаль не выклікае, то напрошваецца іншае, што мае большае значэнне, калі размова ідзе пра палітыку, пра чалавечыя патрэбы, — увага ці дабрыня?

«Almost too good to be true»*** — такімі словамі хтосьці Філіп Тойнбі, англійскі крытык, ахарактарызаваў палітычную пазіцыю, якой я прытрымліваўся апошнія трыццаць год. Ён сказаў гэта ў артыкуле «Адзінокі грамадзянін свету», што надрукаваў «Обсервер». У артыкуле не больш за семсот слоў, але яны ўяўляюць сабой самае справядлівае з усяго, што пісалася калі-небудзь у Англіі, ды і ўвогуле дзе-кольвек, пра маю персону. Малады Тойнбі мае рацыю: шмат сумненняў выклікае гэтая пазіцыя, падазрона ў ёй усё, што звязана з аптымізмам, дэмакратызмам, гуманізмам, верай у чалавецтва, і, нават, маё «сусветнае грамадзянства» не з'яўляецца бясспрэчным. Бо мае кнігі — гэта абсалютна нямецкія кнігі, і ўсё, што ёсць у іх ад сацыяльна-палітычных праблем, — вынік пераадольвання не толькі натуральнай сціпласці, але і песімізму розуму, што зведаў Шапенгаўэра, розуму, па сутнасці, не надта здольнага працаваць у высакародна-гуманным накірунку. Будзем шчырымі: ува мне не надта шмат веры і не так у веру я веру, як у дабрыню, якая і без веры няблага пачуваецца і нават можа быць формай рэфлексіі.

Лесінг казаў пра сваю драму «Натан мудры»: «Гэта не будзе сатырычная п'еса, якая, здзекліва пасміхаючыся, сыходзіць з поля бою. Гэта будзе такая ж шчымлівая п'еса, якія я пісаў заўсёды». Замест «сатырычная» ён мог бы сказаць «нігілістычная», калі б гэтае слова тады ўжо існавала, а замест «шчымлівая» — «добрая», але не сказаў, каб пра яго не падумалі, што калі ён скептык, то, напэўна, і злосна-іранічны нігіліст. Як ні злосна абвінавачвае мастацтва рэчаіснасць, як ні маркоціцца яно над пагібеллю свету, як ні далёка заходзіць у пакепванні над штодзённасцю і над самім сабой, не ў яго натуры «здзекліва пасміхаючыся, сыходзіць з поля бою». Жыццю, для адухаўлення якога яно створана, мастацтва ніколі не пагражала. Яно служка дабрыні, і сутнасць яго — дабрыня, якая падобна да мудрасці, але яшчэ больш блізкая любові. І калі мастацтва ахвотна цешыць чалавецтва, то не здзекліны смех выклікае, а жыватворную весялосць, якая ратуе ад нянавісці і глупства, вызваляе і паяднонае людства. Мастацтва кожны раз наноў нараджаецца з адзіноты, але ў выніку яно служыць еднасці. Яно не надта верыць у свае магчымасці змяніць на лепшае лёс чалавецтва. Пагарджаючы злом, яно ніколі не магло перашкодзіць панаванню зла; усё асэнсоўваючы, яно ніколі не было здольным стрымаць крывавую бессэнсоўніцу. Мастацтва не сіла, а толькі сродак суцяшэння. І ўсётакі гэта гульня без жарцікаў...

Гэты крытэрый памкнення да дасканаласці ад самага пачатку быў дадзены ў спадарожнікі чалавецтву, і яно ніколі не зможа адвесці свайго замружанага віной позірку ад нявіннасці мастацтва.

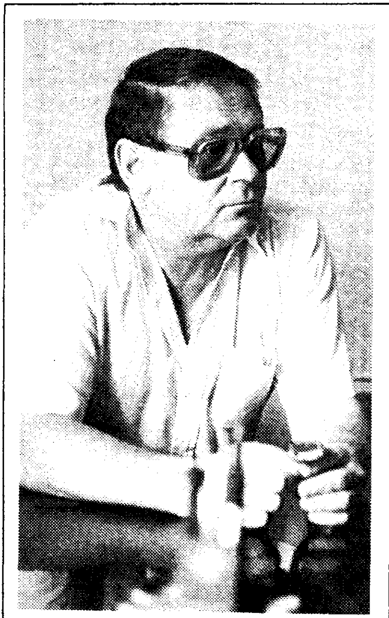
Пераклад з нямецкай
Яўгена ЯКАЎЦАВА.

* У чыстым выглядзе (франц.).
** «Пра папу» (франц.).
*** Гэта, пэўна, занадта добра, каб быць праўдай (англ.).

«Я НЕ ЛЮБЛЮ ПУСТЫЯ МЕСЦЫ Ў ЗАЛЕ...»

Мадэст Абрамаў. Гэтае імя добра вядомае нашым чытачам, якія цікавяцца тэатрам. У свой час спектакль па п'есе «Зоркі на ранішнім небе», які Мадэст Абрамаў паставіў на сцэне Рускага тэатра, набыў шырокі рэзананс. Пасля былі пастаноўкі ў Гародні, зноў у Мінску...

Сёння Мадэст Мадэставіч — галоўны рэжысёр і мастацкі кіраўнік Тэатра юнага гледача. Наша сустрэча адбылася якраз напярэдадні яго ад'езду ў Маскву. МХАТ прапанаваў яму пастаноўку камедыі Арыстафана «Лісістрата».

—Мадэст Мадэставіч, скажыце, калі ласка, як тая нялёгкая сітуацыя, у якой апынуліся нашыя тэатры, тая катастрофа, сказваецца на Тэатры юнага гледача? Чым Вы ратуецеся, што новага распачынаеце?

—Самае жахлівае, што мы самі гэтую катастрофу закладалі. Тут няма каго вінавaціць, акрамя нас. Чаму апусцелі залы дарослых тэатраў? Ды толькі таму, што сапраўднага дзіцячага няма. Дакладней, дзіцячы тэатр не рыхтаваў таго гледача, які б прыходзіў пасля ў дарослыя тэатры. Таму сёння асноўная мая мэта: каб у купалаўскім, рускім, оперным, маладзёжным тэатрах былі аншлагі.

—Карацей кажучы, Вы сваім тэатрам падрыхтоўваеце гэтыя аншлагі, якія адбудуцца праз дзесяць, праз пятнаццаць гадоў?

—Так. Таму я проста абавязаны звяртацца да дзіцячай класікі, да высокай драматургіі, каб выхоўваць сапраўднага гледача. А мы ўпусцілі яго. Таму мы распрацавалі з псіхолага-настаўніцкай службай цэлую сістэму падрыхтоўкі гледача. Мы бярэм самых маленькіх, пачынаючы з дзіцячага садка, і знаёмім іх з тэатрам паэтапна, як быццам вядзем па прыступках. Бо, як там ні кажы, нельга «есці» Фолкнера адразу. Трэба спачатку прачытаць «Чырвоны Каптурык» ці маю любімую «Пунсовую кветачку».

—Дзеці не сапсаваныя яшчэ, яны імкнуцца да спазнання свету — менавіта на гэтым Вы робіце акцэнт у сваёй сістэме?

—Дзеці не сапсаваныя, мы іх псуем! А калі паставіцца да працэсу выхавання з поўнай адказнасцю, атрымаецца зусім іншы вынік. Чым духоўна мы «карміці» дагэтуль дзяцей? Я неяк зайшоў у касцюмерны цэх і жахнуўся: горы ботаў, фуфаек, ваенный формы... Вось наш рэпертуар, які быў да гэтага часу. І самае крыўднае, што нічога нельга было зрабіць. Вядома, сёння сацыяльныя ўмовы найскладаныя: хто будзе слухаць Бетховена, калі кавалка хлеба няма. Але хочацца бачыць на сцэне прыгожыя казкі, падарыць дзецям дабрыню, чысціню, якуюсьці заўсёдную надзею.

—А ці не баіцеся Вы, што, дбаючы пра іншыя тэатры, самі можаце згубіць гледача?

—Нават калі ад нашых сённяшніх аншлагаў застанецца пяць працэнтаў, іх хопіць усім мінскім тэатрам і нам таксама. А цяжкасці ў нас, як і ва ўсіх. Вы, напэўна, і не здагадваецеся, колькі цяпер каштуе аформіць адзін спектакль! Ідзем на любыя выдаткі, каб гэта быў прыгожы спектакль. Не прыгожанькі, а прыгожы! Мне ўжо абрыдла, калі дзве лесвічкі на сцэне імітуюць гару. Не хачу я гэтага, не ха-чу! Хачу дзіцяці падарыць прыгажосць. Вось, напрыклад, у нас ёсць казка пра Аладзіна, дзе штосьці лятае, штосьці з-пад зямлі з'яўляецца, і дзеці выходзяць з залы вельмі ўражаныя. Кажуць, што даўно такога не было, што гэта адкрыццё...

—Я ведаю, што пры тэатры створаны ліцэй. Было б цікава больш падрабязна даведацца пра яго.

—Скажу Вам шчыра, калі стваралі ліцэй, я не чакаў такой зваротнай рэакцыі. Апошнім часам то там, то тут чуеш: дзеці не хочуць вывучаць беларускую мову. Глупства! Хочуць! Гэта бацькам, якія не хочуць мець дадатковых клопатаў, працэй адмовіцца, маўляў, дзеці арганічна не выносяць беларускай мовы. Ці не ідыёцтва гэта? Беларускія дзеці арганічна не пераносяць сваёй мовы!... А дзеці ідуць да нас, ідуць іх настаўнікі. У тэатры-ліцэі мы стварылі паўгадзінную праграму «А прыдзе новых пакаленняў...» — узялі за назву радок Янкі Купалы, і Артур Вітальевіч Вольскі, які добра ведаў Купалу, сустракаўся з ім, расказвае дзецям пра паэта, пра яго лёс. Мы спрабуем зацікавіць дзяцей Купалам, як асобай, каб пасля хлапчук-старшакласнік сам прыйшоў у бібліятэку і прачытаў хаця б адзін верш. Пасля гэтай праграмы мы яшчэ паказваем «Прымакоў». Мы проста не чакалі, што нам насустрач гэтак пацягнуцца вучні і настаўнікі. Нейкая карэспандэнтка пасля на абмеркаванні аж ускліхнула: «Божа, каб мне гэтак у свой час выкладалі беларускую мову, я б сёння тут не выступала на рускай!» Апошнім часам мне не дае спакою ідэя стварыць нацыянальны музей. Няхай ён будзе невялікі на першым часе, няхай. Не будзем замахвацца. Але калі пры сустрэчах я пытаюся ў дзяцей, чаму наш горад называецца Мінск, і ніхто не адказвае, мне робіцца крыўдна. Дык я хачу павесіць прыгожы герб і побач тлумачэнне, чаму менавіта такі герб, павесіць некалькі нацыянальных касцюмаў з розных рэгіёнаў. Няхай дзіця акунецца ў тое, з чым яно павінна нарадзіцца, няхай яно ўведае культуру сваю, тую зямлю, дзе жыве. Мы яшчэ распрацавалі цэлую сістэму: сустрэчу пасля спектакля з акцёрамі, сустрэчу за кулісамі, з пампрэжамі, з грымёрамі, каб тэатр для дзяцей станавіўся эстэтыкай. Планы вялікія, і мы іх паступова рэалізуем. Мы паспрабавалі першыя: пакуль ні пры адным тэатры не існавалі такія ліцэі... Для заняткаў агароджваем сто месцаў у зале, не болей, бо хочам, каб атрымалася інтымная, шчырая размова. Цяпер мы закончылі падрыхтоўку яшчэ аднаго ўрока для тэатра-ліцэя. Ён прысвечаны дзецям, якія вывучаюць англійскую мову. Тут мы выязджаем непасрэдна ў школы, разам з вучнямі спяваем на англійскай мове песні. Мы і гэта робім бясплатна, не хочам зарабляць, хоць такія спектаклі нам таксама ўлятаюць у капейчыну. Лепей няхай у нас будуць ранішнія аншлагі.

—Як Вы рэагуеце, калі перад спектаклем у зале шмат свабодных месцаў?

—Я не люблю пустыя месцы ў зале. Для мяне гэта проста трагедыя. Адразу бягу да адміністратара, каб дазнацца, што здарылася. Калі ў зале з'яўляюцца пустыя месцы, значыцца, мы не туды йдзем. Бо спектакль — гэта не кіно, не твор жывапісу. Ён жывое толькі тады, калі прыходзіць глядач.

—Колькі сёння каштуе білет на спектакль Вашага тэатра?

—У гэтым сезоне мы хочам узвысіць кошт да сямі рублёў, бо нават марожанае каштуе восем. Мы маглі зрабіць кошт білета і дзесяць рублёў, але адмовіліся ад гэтага, бо заўсёды ў класе ёсць два-тры чалавекі, якім і такія грошы цяжка знайсці. Хочацца, каб дзеці змаглі прыходзіць да нас па першаму жаданню. Гэта пасля няхай яны ідуць і плацяць па сто пяцьдзесят рублёў за выдатныя спектаклі ў дарослых тэатрах, калі з'явіцца такая неабходнасць.

—Гэта праўда, што тэатр хоча змяніць назву?

—Так. Мы хочам называцца Нацыянальным дзіцячым тэатрам. Вось чаму нам патрэбен ліцэй, урокі пра беларускіх паэтаў і пісьменнікаў, нацыянальны музей у фае. Мне патрэбна, каб у тэатры панавала атмасфера нацыянальнага, беларускага, бо менавіта асяроддзе фармуе чалавека. Сёння неабходна, каб нарадзілася новае пакаленне з веданнем культуры гэтай зямлі, з роднай мовай, з разуменнем, што такое нацыя, што такое культура нацыі, што такое тэатр. Дарэчы, у мяне таксама нядаўна быў дэбют. На адкрыцці ліцэя я выступіў з невялікай прамовай і ўпершыню гаварыў на беларускай мове. Вельмі хваляваўся.

—Мадэст Мадэставіч, наколькі рэзка Вы адчулі нечаканы паварот у сваёй прафесіі?

—Я ніколі не думаў, што буду працаваць у дзіцячым тэатры. Так атрымалася, што я на працягу пяці год ставіў спектаклі ў Мінску. Я быў кіраўніком Кішынёўскага тэатра, працаваў у Гродне і яшчэ шмат дзе ў неблагіх тэатрах. У ТЮГ мяне даўно запрашалі, ведаючы мае спектаклі, але я ўсё не мог рашыцца. А пасля падумаў: стоп! калі мы згубілі гледача, павінен жа хтосьці яго і вяртаць. Тады я і прыйшоў сюды. На першым часе мне вельмі было складана псіхалагічна. Я проста баяўся маленькага гледача, я не разумеў яго, не ведаў. І цяпер не ўпэўнены, што добра ведаю дзяцей. Я і сваім акцёрам кажу, што не ведаю, як ставіць казку менавіта для дзіцячага тэатра: я стаўлю нармальную чалавечую гісторыю, а яна застаецца ў рэпертуары незалежна ад мяне.

—Вы ўжо назначылі для сябе нейкія планы надалей?

—Наша псіхолага-педагагічная служба звязалася з адным беларускім паэтам, я пакуль не буду называць яго прозвішча, які паспрабуе чытаць дзецям свае, вельмі складаныя для ўспрымання, вершы. Спадзяемся, што паміж дзецьмі і творчасцю гэтага паэта такім чынам усталюецца цесная сувязь. Мы думаем пра наступны творчы год, магчыма, зробім яго годам Максіма Багдановіча, а затым будзе год Уладзіміра Караткевіча. Багдановіч нейкі час жыў у Крыме. Я хачу там знайсці чалавека, які б ведаў Максіма Багдановіча ці яго сям'ю, і прывезці на заняткі ў тэатр. Няхай жывы сведка раскажа дзецям пра аднаго з найвялікшых паэтаў Беларусі.

—Вы, напэўна, адзін з нешматлікіх рэжысёраў, у голасе якіх сёння гучыць больш аптымізму, чым песімізму.

—Сапраўды, мая поўная зала надзяляе мяне якімсьці аптымізмам. За мінулы год у нас не было ніводнага гледача, які б павярнуўся і пайшоў з тэатра. А дзеці — вельмі непасрэдныя гледачы. Я б не сказаў, што я зацяты аптыміст. Я проста люблю сваю справу і хачу гэтым займацца.

—Вы праводзілі ў некалькіх школах анкетаванне вучняў. Здаецца, там было пытанне: што б дзеці хацелі бачыць на сцэне тэатра?

—Так, гэта было. І адказ для нас быў самы нечаканы. Выявілася, што дзеці жадаюць паглядзець «Сабаку Баскервіляў». Цяпер Артур Вольскі завяршае працу над інсцэніроўкай і, думаю, што хутка можна будзе прыйсці да нас на прэм'еру. А першага кастрычніка ў нас пачаўся сезон, і мы прапануем гледачам дзве новыя пастаноўкі: фантастычны дэтэктыў Мары-Клары Машаду «Плуфт, альбо Маленькая Здань» і казку Яўгена Шварца «Цар-вадакрут». Рэпецірую цікавую казку Сяргея Казлова «Нам нельга без сябра». Дазволілі акцёру Юрыю Вута, якога ведаюць як арыгінальнага пастаноўшчыка капуснікаў, паставіць свой спектакль «Супер-ША!». Спектакль толькі для двоечнікаў — супер-школьныя анекдоты. Завязаліся сувязі з ФРГ — з Нацыянальным тэатрам у Мангейме. Яны хочуць ажыццявіць у нас своеасаблівую пастаноўку. Праўда, я пакуль не ведаю, што гэта такое — спектакль для самых маленькіх пра палавое выхаванне. Ёсць у нас трайны праект Польшчы, Германіі і нашага тэатра, як сродкамі мастацтва ўздзейнічаць на цяжкіх падлеткаў, як іх вызвалiць з вуліцы...

—Шчырае Вам дзякуй, што ахвяравалі свой час для нашай размовы.

Гутарку вёў
Уладзімір **КЛІМОВІЧ**

ГАЛЕРЭЯ

У варунках нацыянальнага адраджэння істотную ролю адыгрывае не толькі пэўная скіраванасць твораў, але і сам творца, яго самаахвярнае служэнне Айчыне.

Валерый Свістуноў якраз належыць да тых мастакоў-падзвіжнікаў, у якіх гарманічна знітаваныя паміж сабой жыццё, творчасць і грамадзянская пазіцыя. Вядомы ў рэспубліцы графік, дыпламант прэстыжных конкурсаў і замежных выстаў, ён не шкадуе свайго часу і актыўна ўдзельнічае ў адраджэнскім руху, выкладае ў Беларускім рэспубліканскім ліцэі мастацтваў.

Валерый Свістуноў свята верыць у шчаслівую будучыню сваёй незалежнай Бацькаўшчыны, і, пэўна, таму ягоныя творы насычаныя аптымістычнымі фарбамі.

Як мастак, ён таленавіта праяўляе сябе ў розных жанрах. Кідкія сакавітыя колеры яго палітры дакладна згарманізаваныя, кампазіцыйны план вызначаецца завершанасцю. Белая Русь з яе славутай гісторыяй і велічнымі постацямі нацыянальных герояў набывае ў творах мастака непаўторны вобраз. У ім няма штучнай надуманасці, бо ён тоесны шчырай любові аўтара да той зямлі, якая яго нарадзіла.

Уладзімір **ПРАКАПЦОЎ**.

ТУРЦЫЯ, ІСПАНІЯ, ПАРТУГАЛІЯ...

З 3 па 14 верасня працягваліся гастролі ў Турцыі балетнай трупы Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Рэспублікі Беларусь.

—Нас запрасіў у Стамбул, — паведаміў галоўны мастацкі кіраўнік, галоўны балетмайстар тэатра оперы і балета Валянцін Елізар'еў, — буйны турэцкі банк «Япы-Крэдзі». Мы выступілі ў цэнтры «Атацюрк», які названы так у гонар першага прэзідэнта гэтай краіны. З 20 кастрычніка па 3 лістапада, будзем знаходзіцца ў Іспаніі і Партугаліі, куды нас запрасіла Мадрыдскае таварыства імя А.С. Пушкіна. З 10 лістапада па 20 снежня адбудзецца турнэ па Францыі, Бельгіі, Нідэрландах, Люксембургу. Гастролі арганізоўвае люксембургская фірма «Люксарт». А пасля новага года з беларускім балетам пазнаёмяцца жыхары краін Паўднёва-Усходняй Азіі.

—Якія спектаклі вы пакажаце замежным гледачам?

—"Рамэа і Джульета", «Спартак», «Дон-Кіхот», «Жызэль».

—Каго з нашых «зорак» убачаць зарубежныя аматары балета?

—Усіх «зорак» — Інэсу Душкевіч, Таццяну Шаметавец, Натэлу Дадзішкіліяні, Кацярыну Фурман, Уладзіміра Канькова, Алега Карзянкова, Веніяміна Захарава, Юзафа Раўкуця.

—Атрымліваецца, што ў гэтым тэатральным сезоне ў вас спрэс гастрольныя паездкі. А ці ўбачаць беларускія аматары балета сваіх любімых артыстаў?

—Нягледзячы на тое, што ў нас не запасілася многа кантрактаў (а свае абяцанні мы імкнемся выконваць, будзем выязджаць на невялікі час за мяжу), нашыя аматары харэаграфічнага мастацтва не будуць пазбаўлены магчымасці бачыць і новыя спектаклі, і любімых артыстаў.

Наш кар.

Запіта, дзеванька, запіта, Шоўкамі хустанька нашыта...

Калі ў час сватання бацькі дзяўчыны згаджаліся на шлюб, пачыналіся запоіны, на якіх і замацоўвалася гэта згода. Запоіны, або «запіўкі», «малая гарэлка», «малыя заручыны», «першая гарэлка», «барашы» адбываліся ў дзень сватання і з'яўляліся як бы яго працягам, або ў іншы, прызначанны для сватання дзень. Ехалі на запоіны бацька маладога (сам малады мог і не прысутнічаць), хросны бацька, дзядзька або цётка жаніха. З боку маладой запрашаліся самыя блізкія сваякі і сяброўкі. Сваты прывозілі хлеб і гарэлку, закуску падавалі бацькі маладой. Абавязковай стравай на запоінах была яечня і сыр, таму часта гаварылі пра нарачоную:"запілі" дзяўчыну ці «заелі» яечняй (або сырам). Першую чарку піў сват, затым перадаваў яе маладой, паклаўшы на дно манету. Дзяўчына выпівала гарэлку, а грошы забірала. Калі чарка даходзіла да бацькі маладой, яны са сватам пацiскалі адзін аднаму рукі. Сам звычай запіваць, піць «бараш», біць па руках вельмі нагадвае нейкае гандлёвае пагадненне.

Калі гарэлка была выпіта, маці дзяўчыны забірала прывезены сватамі хлеб, а ім аддавала свой, у бутэльку ж, што была з гарэлкай, насыпала жыта і абвязвала яе ручніком, пацвярджаючы такім чынам згоду на шлюб. Перш чым ад'язджаць, сваты дамаўляліся, на які дзень прызначыць заручыны.

Заручыны таксама мелі шмат лакальных назваў: «змовіны», «вялікія запоіны», «вялікая гарэлка», «рукабіцце», «лад». На заручыны запрашалася больш шырокае кола сваякоў з абодвух бакоў. Асноўная мэта заручын — канчаткова замацаваць згоду на шлюб і прызначыць дзень вяселля.

Перад пачастункам сват або бацькі нарачоных «жанілі» гарэлку — злівалі з дзвюх бутэлек (ад маладога і ад маладой) у адну міску. Пасля пілі гэтую гарэлку ўсе па чарзе. Моладзь танцавала, старэйшыя дамаўляліся пра дэталі вяселля. Вельмі падрабязна абгаворваліся пасаг і падарункі, час і парадак вяселля, вызначалася колькасць гасцей і сватоў, а таксама колькасць гарэлкі. Пасля таго, як усе неабходныя пытанні былі вырашаны, бацька маладой і бацька маладога білі адзін аднаго па руках і цалаваліся. Маладая ў знак згоды падае руку спачатку жаніху, затым свату і таксама цалуецца з імі. У Лепельскім павеце замацаванне дамоўленасці праходзіла інакш: бацькі падавалі адзін другому рукі, жаніх і нявеста клалі свае рукі крыж-накрыж зверху, а маці нявесты абхоплівала сваёй рукой іхнія рукі. Маладыя пасля гэтага абменьваліся пярсцёнкамі, затым усе маліліся.

У канцы абраду заручын маладая (або яе маці) абдорвала маладога і сватоў. У якасці дароў выкарыстоўваліся рэчы, зробленыя маладой спецыяльна для гэтай мэты: ручнікі, хусткі, кавалкі даматканага палатна. Гэты звычай называўся «абкрываць сватоў штанамі» і з'яўляўся выразным знакам згоды на шлюб. Дары вешалі на шыю спачатку бацьку жаніха, потым маці, жаніху, пасля — астатнім. Бацька жаніха ў гэты час даставаў з-за пазухі салодкую гарэлку (падфарбаваную сушанымі ягадамі) і частаваў усіх па парадку — «дары бяліў». Кожны, хто атрымаў падарунак, клаў на талерку грошы. У некаторых мясцовасцях жаніх ехаў на заручыны з дарамі для нявесты, прывозіў ёй панчохі, боты або чаравікі ці нешта з адзення. На заручынах вяселле абвяшчалася афіцыйна, хлопца і дзяўчыну называлі малады і маладая, жаніх і нявеста або князь і княгіня. Пасля заручын адмаўленне ад шлюбу — ці з боку жаніха, ці з боку нявесты —было

амаль немагчыма. І не толькі таму, што гэта было ганьбай для хлопца ці дзяўчыны, але і таму, што адмоўнікам трэба было заплаціць выдаткі намнога большыя, чым на запоінах, і ўжо адно гэта стрымлівала бацькоў адмаўляцца ад шлюбу.

На заручынах пачыналі гучаць першыя вясельныя песні. Гэта ў асноўным элегічныя песні, напоўненыя смуткам маладой, якой нялёгка яшчэ было ўсвядоміць хуткае расстанне з бацькамі, сяброўкамі, вольным дзявочым «пагулянейкам».

Спазнаць вутачку
па палётачку,
Што яна падстралёна:
Нізенька ляціць, не далятаець,
Нам крылейкам не махаець.
Спазнаць Танечку
па паходачцы,
Што яна заручона:
Смутненька ходзіць,
Цяжанька ўздыхаець.
А дзе станець, прыхінецца,
Слязьмі абаль'ецца.

Песні асвятляюць асноўныя абрадавыя моманты, рэгламентуюць, што і калі рабіць ці гаварыць маладому або маладой. Так, у заручыннай песні «Не забывайся, жанішка» маладому даецца парада не піць першую чарку, а выліць яе на грыву каню, «каб была грывачка кудрава, каб была дзевачка слухмяна».

Наступная песня раіць маладому ўважліва аднесціся да падбору дружыны:

Бяры дружыну вяліку,
Паедзем мы ў чужу старану,
Каб нам не было сараму.
Ні за таго музыку-разаку,
Ні за тую сваціньку-пявунню,
Ні за тых маршалак вымоўных.

Шмат розных песень гучала на заручынах, музыка, танцы, спевы цягнуліся за поўнач. Разыходзячыся, дзяўчаты — сяброўкі маладой — дамаўляліся праз тыдзень-другі сабрацца на дзявочы вечар — самы прыгожы і паэтычны і самы сумны для маладой перадвясельны абрад.

Таццяна ЦЯПКОВА,
фальклярыст.

Вёска Лаўрышава, згодна з БелСЭ, знаходзіцца непадалёк ад Навагрудка і мае больш за сто дваццаць двароў, Дом культуры, сярэднюю школу, таксама помнік 174 савецкім воінам і партызанам, якія загінулі ў Айчынную вайну.

Для тых жа, хто любіць беларускую гісторыю, Лаўрышава адразу нагадвае падзеі сярэдзіны XIII стагоддзя, калі сын Міндоўга — першага вялікага князя Вялікага княства Літоўскага Войшалк заснаваў тут манастыр «на реце на Немне, межи Литвою и Новымгородком». Захавалася Лаўрышаўскае Евангелле, дзе, як лічаць, знаходзіцца выява самога Войшалка — вялікага князя, ваяра, кніжніка.

Мабыць, удзельнікі ансамбля народных інструментаў з Лаўрышаўскага РДК — ні дырэктар Аляксандр Казец, ні рабочы-пенсіянер Хведар Жарко /у цэнтры/ — не думаюць пра сівую даўніну, калі граюць і спяваюць народныя песні, пад якія так хочацца людзям сёння атрымаць хаця б драбінку радасці — самім патанчыць, падцягнуць песню, якая хораша гучыць і на плошчы Навагрудка, пад самымі вокнамі ДАІ... Але песні, як і Слова, захоўваюць далёкую, глыбінную памяць. І, магчыма, іх жа спявалі і нашы продкі ў часы Міндоўга і Войшалка...

Фота Жанны МАЁРАВАЙ.

Культура

ШТОТЫДНЁВАЯ ГРАМАДСКА-АСВЕТНІЦКАЯ ГАЗЕТА
выдаецца з кастрычніка 1991года

Заснавальнік — Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь

Галоўны рэдактар — Вольга ІПАТАВА
Нам.галоўнага рэдактара — Людміла КРУШЫНСКАЯ

Адказны сакратар — Уладзімір КЛІМОВІЧ
Мастацкі рэдактар — Наталля ОВАД
Карэктар — Мая КЛІМКОВІЧ

Адрас рэдакцыі: 220050, МІНСК (МЕНСК), вул.КІРАВА 25, кв. 12. Тэлефон: 27-83-18

Фармат А3, Індэкс 63875
Агульны наклад 7282 Замова 1791
Друкарня выдавецтва "Беларускі Дом Друку".
Рукапісы аб'ёмам больш за адзін аўтарскі аркуш не прымаюцца.
Аўтарскія рукапісы не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.
Меркаванні аўтара могуць не адпавядаць пункту гледжання рэдакцыі.
Аўтары нясуць адказнасць за дакладнасць матэрыялаў.

М. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
Д. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.